

UNIE VAN WATERSCHAPPEN

Amsterdam
Arnhem
Breda
Burgum
Castrum
Culemborg
Deventer
Eindhoven
Etten-Leur
Gorinchem
Hilversum
Hilvorenbeek
Holland-Meerland
Houten
Huisdorp
Kadetten
Kilbbergen
Lelystad
Lidderkerk
Lidze
Lisse
Maastricht
Meerwijk
Nieuwegein
Oost- en Zuid-
Holland
Ridderkerk
Ridderkerk
Schiedamschen-
Gracht
Soest
Streekluis
Tilburg
Uithoorn
Veenendaal
Vierhouten
Vlissingen
Volendam
Vrouwensteede
Wierden
Wierden
Wierden
Wierden
Wierden
Wierden
Wierden
Wierden
Wierden

Het adres
Koningkade 40
2596 AA Den Haag
Postadres
Postbus 9218
2509 AA Den Haag
Telefoon
070 351 97 51
Fax
070 354 46 42

Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat
Mevrouw J.C. Huizinga-Heringa
Postbus 20901
2500 EX Den Haag

datum	ons kenmerk	contactpersoon
2 februari 2010	52813/EV	
bijlage(n)	uw kenmerk	e-mail
6	VenW/DGW-2009/1523	
betreft		doorkiesnummer
Audit stemverwerking water- schapsverkiezingen 2008		

Geachte mevrouw Huizinga,

Op 4 december 2009 heeft u ons per brief verzocht te reageren op enkele uitspraken van van de stichting 'Wij vertrouwen stemcomputers niet' in verschillende publicaties. Deze uitspraken hadden betrekking op het openen van een kluis waarin zich de systemen voor het tellen van de stemmen van de waterschapsverkiezingen 2008 bevonden. Volgens de stichting zou het stemgeheim in gevaar zijn geweest, zou het protocol niet gevolgd zijn en zouden beloften, gedaan tijdens een eerdere rechtszaak over dit onderwerp, niet zijn nagekomen.

In deze brief reageren wij op de uitspraken van de stichting 'Wij vertrouwen stemcomputers niet'. In opdracht van de Unie van Waterschappen heeft Ernst & Young de afgelopen weken een audit naar de stemverwerking van waterschapsverkiezingen 2008 uitgevoerd. De rapportage van deze audit treft u als bijlage bij deze brief, tezamen met enkele andere bijlagen die ter ondersteuning en verduidelijking van deze rapportage zijn toegevoegd.

De waterschapsverkiezingen 2008 hebben in een zeer recent verleden plaatsgevonden. Toch is het bijzonder lastig om de feitelijke historie volledig te reproduceren. Conform artikel 2.94 van het Waterschapsbesluit zijn immers alle stembiljetten en gegevensbestanden van de Waterschapsverkiezingen 2008 vernietigd. Medewerkers van Ernst & Young hebben, op basis van nog beschikbare documenten en interviews met betrokkenen, zo goed mogelijk een reconstructie gemaakt van de situatie, zoals zich deze voerde op 27 en 28 november 2008, en de handelingen die zijn gepleegd.

Waterschapsverkiezingen 2008

De waterschapsverkiezingen 2008 vonden plaats van 13 tot 25 november 2008. Uniek aan deze verkiezingen was dat deze voor het eerst conform een lijstenstelsel werden georganiseerd. Daarbij hebben de waterschappen voor het eerst de organisatie van de verkiezingen gezamenlijk aangepakt.

Iedere kiezer kreeg, in de weken voorafgaand aan de verkiezingen, een stempakket met een stembiljet thuisbezorgd. Om te voorkomen dat kiezers hun stem niet konden uitbrengen, omdat bijvoorbeeld het stempakket verkeerd was bezorgd, bestond de mogelijkheid voor het verzenden van 'vervangende' stempakketten. In het systeem van stemverwerking was veel aandacht besteed aan de veiligheid van de registratie van uitgebrachte stemmen, zodat kiezers niet meerdere malen hun stem konden uitbrengen. Tevens is van te voren een veiligheidsplan opgesteld en zijn testen uitgevoerd.

Storing op 27 november 2008

De machines waarop het systeem van stemverwerking was gehuisvest, waren ondergebracht in een verzegelde kluis. Op 27 november 2008 deed zich een storing voor in de verwerking van de vervangende stempakketten. De stemverwerking liep hierdoor vast. Om de storing op te kunnen lossen is de genoemde kluis, onder toezicht van beveiligingsdienst Securitas, geopend. In de bijlage treft u het proces verbaal aan waarin staat opgenomen hoe te handelen bij het openen van de kluis. Zowel diezelfde dag, als op 28 november, hebben enkele werkzaamheden plaatsgevonden om de storing op te lossen. Voor de exacte details over de beveiliging en de verschillende veiligheidsprocedures die gedurende deze werkzaamheden in acht zijn genomen, verwijzen wij u naar de rapportage van Ernst & Young.

Waarborg stemgeheim

Op 30 november 2009 is op de website www.webwereld.nl een artikel gepubliceerd, getiteld 'Softwarecrash bij waterschapsverkiezingen'. In het artikel wordt de hierboven beschreven situatie door de auteur omschreven als een moment waarop het stemgeheim is gevaar zou zijn geweest.

Concreet betekent de waarborging van het stemgeheim dat het onmogelijk moet zijn om een verband te leggen tussen de identiteit van de persoon die de stem uitbrengt en de inhoud van de uitgebrachte stem. Het systeem dat is gebruikt bij de stemverwerking bevat een veelvoud aan waarborgen om te voorkomen dat het stemgevaar in gevaar zou kunnen komen. De mogelijke scenario's waarbij dit zou kunnen gebeuren, zou een samenspanning vereisen van bijna alle bij de verwerking en beveiliging betrokken organisaties. In de rapportage van Ernst & Young treft u deze verschillende scenario's aan.

Op basis van de uitgevoerde rapportage komt Ernst & Young tot de conclusie dat de mogelijkheid tot schending van het stemgeheim zich beperkt, en uitsluitend in geval van samenspanning tussen de betrokken organisaties, tijdens bovengenoemde werkzaamheden heeft voorgedaan. Daarbij heeft Ernst & Young geconcludeerd dat te allen tijde conform het vastgelegde veiligheidsprotocol is gewerkt. De Unie van Waterschappen deelt de conclusie van Ernst & Young.

De uitslag van de waterschapsverkiezingen is geaccepteerd door de stembureaus van de 26 waterschappen. Als bijlagen bij het proces-verbaal van de 26 verkiezingsuitslagen is zowel een logboek van de handelingen die op 27 en 28 november zijn uitgevoerd, als het auditrapport van Collis, toegevoegd. De genoemde bijlagen zijn op 2 december naar de waterschappen verzonden, met het verzoek om deze bijlagen te voegen bij het proces-verbaal van de stembureaus. Deze stukken waren ten tijde van de uitslag openbaar en met het proces-verbaal van de stembureaus ter inzage beschikbaar. Er zijn op dit onderdeel geen bezwaren binnengekomen bij de waterschappen, noch is er beroep ingesteld. De termijnen voor inspraak en beroep zijn verstreken en de uitslag van de waterschapsverkiezingen 2008 is inmiddels onherroepelijk vastgesteld. De nieuwe besturen van de waterschappen zijn 8 januari 2009 aangetreden.

Conclusie

De Unie van Waterschappen is van mening dat de Waterschapsverkiezingen 2008 rechtmatig zijn verlopen. Wij delen de mening van Ernst & Young dat het stemgeheim maar beperkt in gevaar is gebracht en dat schending van het stemgeheim uitsluitend mogelijk zou zijn in geval van samenspanning van de betrokken organisaties. De Unie van waterschappen acht de kans hierop nagenoeg nihil. Derhalve zijn wij van mening dat er geen sprake is geweest van schending van het stemgeheim. Ook delen wij de conclusie dat te allen tijde conform het vastgestelde veiligheidsprotocol is gewerkt.

Om te voorkomen dat in geval van een toekomstig incident zich wederom ruis voordoet over de exacte handelingen die zijn gepleegd, heeft Ernst & Young een aanbeveling ten aanzien van het verkiezingsproces in hun rapportage opgenomen. Deze aanbeveling behelst dat, volgend op een calamiteit bij een verkiezingsproces, altijd een audit moet worden uitgevoerd voordat de stembiljetten en gegevensbestanden zijn vernietigd. De Unie van Waterschappen neemt deze aanbeveling over.

Hoogachtend,

mr.dr.s. P.C.G. Glas
voorzitter

Bijlagen:

- Auditrapport Ernst & Young inzake stemverwerking waterschapsverkiezingen 2008 van 19 januari 2010,
- Auditrapport Collis inzake RIPOCS van 1 december 2008,
- Protocol Waterschapsverkiezingen 2008 van 7 oktober 2008,
- Proces-verbaal initialisatie RIPOCS Notariskantoor C/M/S Derks Star Busmann van 10 oktober 2008,
- Rapportage Securitas van 28 november 2008,
- Logboek werkzaamheden 27 en 28 november 2008.